Экспедиция. Жай келип, тоолордо кар эригенде айрым бир адамдардын иштеген ишин таштап, шаар турмушундагы комфортту чанып, тоолорго - бийиктиктерге экспедицияларга баруусуна эмне себеп болот болду экен? Эмне үчүн адамдар тээ качандыр бир кезде өтүп кеткен тарыхка кайрылып, нечен кылым мурда өткөн адамдар пайдаланган буйумдардын калдыктарын таап алса кадим кут тапкандай сүйүнүшөт? Деги экспедицияга чыгуунун негизги максаты эмнеде? Тоо таштарды аралап, андагы таш бетине чийилген эски сүрөттөрдөн издегендери эмне? Экспедицияларга бир гана академиктер, илимдин кудугун казгандар эмес, карапайым адамдар да чыкканына күбө болобуз. Жер арытып, бут кийимдеринин тамандары тешилгиче тоо аралап жүрүп издегендери эмне?

Мейли окумуштуулар түшүнүксүз турмуш кубулуштарын чечмелеп, тарыхтын табышмактарын жандыруу үчүн далалат кылышсын дейли, ал эми илимге тиешеси жок адамдар эмне үчүн мынчалык жандарын кыйнап жол азабын тартышат? Күн жылыгандан баштап ондогон адамдар топ-топ болуп алышып, чоң-чоң рюкзактарды жондоруна көтөрүнүп неге тоо кезишет?

Жайдын аптабы байыркы Ош шаарын куйкалап турган август айынын ысык күндөрүнүн биринде ушундай бир илимий экспедиция менен мен дагы бийик тоолуу ажайып кыргыз жерин аралап келдим.

окумуштуулардын ар бир петроглифти талкуулап, китептердеги сүрөттөргө салыштырышып, "бээри мындай, тээринде окшоштугу же айрымасы бар экен" дешип кызуу талкуулашып жатышты. Негизги салыштыргандарын байкасам кадимки Саймалуу Таштагы петроглифтер.

Ушул биз изилдеп жаткан жерден туптуура 50 чакырым алыстыкта, болжол менен биз турган бийиктикте, Фергана тоо кыркаларындагы Көкарт ашуусунда белгилүү Саймалуу Таш галереясы жайгашканы жалпыга маалым эмеспи. Саймалуу Таш петроглифтер галереясын алгач 1902-жылы белгилүү орус топографы Николай Хлудов Көкарт ашуусун картага түшүрүп жүрүп ачкан экен. Таш бетиндеги сүрөттөр туурасында алгач ал Туркестан археология ыш-

Кочкордо деле, мында да 3500 метрден бийиктеги таш беттерине жазышкан байыркылар? Көбүнесе эчки-текелердин сүрөттөрү? Күн түрүндөгү тегерек чиймидер, аңчылыктагы сценалар аркылуу эмне айткылары келген байыркы жердештерибиз? Алар кыргыз болгонбу? - деген сыяктуу суроолорду биринин артынан бирин жаадырып профессордун шайын оодаргыдай эле болдум. Бирок деги чук этип койбойт. Ар бир суроомо токтоо жооп берип, бир таштан экинчи ташка өтүп сүрөттөрдү көчүрүп келатканыбызда жигиттер сааттын эки болуп калганын эске салышып, түштөнүүгө чакырышты.

- Деңиз деңгээлинен 3600 метр бийиктикте түштөнүп атканыбызды сүрөткө тартып койойун, - деди Сүйүнбай Толубаев.- Кана, сүрөткө түшчүдөй болбой эркин олтургула. -

Түбөлүктүүлү

Экспедиция. Са

Алгач экспедициянын жетекчиси - Кыргыз улуттук илимдер академиясынын мүчө-корреспонденти, И.Арабаев атындагы педагогикалык университеттин ректору, профессор Аблабек Асанканов Бишкектен учуп келери менен экспедиция мүчөлөрүн чогултуп, экспедициянын максатына токтолуп, даярдыктардын жүрүшү менен таанышып, анан жолго чыктык.

Бул илимий экспедициянын уюштуруучулары Кыргыз илимдер академиясынын түштүк бөлүмү, Ош мамлекеттик университети, Ош гуманитардык педагогикалык институту, Бишкектеги И.Арабаев атындагы педагогикалык университети жана Мамлекеттик "Ош-3000" телерадиокомпаниясы. Алгач экспедиция мүчөлөрү Өзгөн районунун Көлдүк айылына машиналар менен келдик да, андан ары атайын жалданган аттарга жүктөрүбүздү артынып, айылдын жогору жагынан кыркалай кеткен тоолорду карай бет алдык.

Экспедиция аттанып аткан учурда кечки саат алтыдан өтүп калган эле. Күүгүм киргичекти жол арбытып алалы деген ойдо аттарды темине ыкчам жүрүш кылдык. Бирок жол өр болгондуктан аттар бышылдап араңдан зорго, тизген мончоктой биринин артынан бири ээрчип чубалжып бараттык. Эмнегедир тез эле каш карайып, күндүн акыркы нурлары белес ашып кетти. Атчандардын алдыңкыларынын сүйлөгөнү арттагыларга угулбайт

ген малчылар да келип, биз менен учурашып кетишти. Биздин "Экспедиция" катары келгенибиз булар үчүн кызыктай эле сезилди болуу керек. Себеби, атам замандан бери мал артынан жүрүп элес алышпаган таштарды, алардын бетиндеги чиймелерди, примитивдүү сүрөттөрдү көргөнү, аларды фото сүрөткө, анан калса телеге да тартабыз дегенибизге негедир түшүнө албагандай түрдө болушту алар. Малчынын чатырынан анча алыс эмес жердеги чоң аска фрагментинен бир кыйла кызыктуудай сүрөттөрдү көрдүк. Бопо акенин кичине баласы өйдөрөөк жайгашкан таш үстүнө олтуруп алып, чо-оң эле байкелердин бир таштагы сүрөткө үңүлүшүп, кызуу "кужулдашып" жатканына таңкалгандай, биз жакты тиктеп таштан ылдый салаңдаган буттарын кыймылдатып мыйыгынан күлүп турду.

- Аке, мен дагы чоңойгондо силердей таш издегич болом,- деди балакай мурдунан чууруп келаткан суусун шор тарта, - Мен мындай көп таштарды билем, дагы та-

кыбоздорунун кружогунда доклад жасап, жергиликтүү гезиттерге макала жазгандан кийин 1903-жылы атайын экспедиция уюштурулган болучу. Кийин 1940-50-жылдар аралыгында орус окумуштуулары Б.М.Зима, А.Н.Бернштам, 1970-80-жылдары Н.Л.Подольский, Ю.Н.Голендухин, Г.А.Помаскина, Я.А.Шерлер бир катар экспедицияларда болушкан. Ошондой эле Саймалуу Таш таш эстеликтеринин уникалдуу тарыхый оорду бар экендигине басым жасалып, А.Н.Бернштам, А.А.Формозов жана Я.А.Шер тарабынан татыктуу баага арзыган эле.

Биз аралап сүрөткө, видеого тартып жүргөн Өзгөн райо-

Ал жайдары, жапжашыл болгон сарымсак та-

да капкайдандыр үргөн иттердин добушу менен алыста-алыста сүйлөшкөн адамдардын үндөрү үрүл-кесил угулуп, бара жаттык. Кадимки Калыгул олуянын: "Кыйкырсаң үнүң кыр ашпас үн кыскарган бир заман, бат эле батып аткан таң Күн кыскарган бир заман келээр" дегени эсиме түштү. Караңгыда аттар биринин артынан бири түшүп жолдон адашпайт эмессиңби. Алдыда жол билген адам болсо. Биз адашып кетиптирбиз. Болжогон кайрылышты байкабай кете берген экенбиз. 2 саат чамасындагы аралыкка адашыптырбыз. Саат түнкү 12ге чукулдап калганда тыныгуу үчүн бир малчынын үйүнө токтодук. Кыргыз пейили кенендигине ушул жерден дагы бир ирет ынандым. Иттердин үргөнүнөн тышка чыккан малчынын келинчеги кабагым-кашым дебестен жадырап-жайнап бизди тосуп алып, ал гана тургай палаткасын бизге бошотуп, түн бир оокум болгонуна карабай чай кайнатып берди. Мындай пейилди алкагандан башка эмне дейбиз.

Таңында туруп Беш мойнок жайлоосунда экенибизди палатка ээси Калдыбаев Аттокурдан билдик. Анын келинчеги Боронбаева Баян күйпөлөктөп чай кайнатуу менен алек болуп жүрүптүр. Баян келин кечээ кулундарын агытып жибергенине кыжаалат болуп, бир чака кымыз алып келип, "бир кеседен болсо дагы ооз тийип кетиңиздер" - деп жатты. Күндүн көзү тоолордон кылая баштаганда аттандык. Алдыда дагы үч-төрт сааттык татаал жол. Кыркалекей чубалжыган тоолордун жону менен бирде өйдөлөп өр тарта, бирде ылдыйлап жалгыз аяк жолдон чыкпай, ар кимибиз өзүбүз менен өзүбүз алек болуп бараттык.

"Жолборс өлдү" деген кырдан ашкан соң "Байчечекей" жайлоосуна жеттик. Бул жайлоонун ар кай жерлеринде тигилген чатырлар менен боз үйлөрдү көрдүк. Биз келип түшкөн чатыр Туташбаев Үсөн аттуу адамдыкы. Бул жерликтер бу кишини Бопо аке дешет экен. Ушул "Байчечекей" жайлоосунда болгон үч күн ичинде Бопо-малчы элдик салттуу ырларга, жорго сөзгө ынак экенин баамдадым. Сүйлөгөндө жамактатып, акындардын ырларынан сөзүнө аралаштырып сүйлөп, үч күн ичинде бизди алаксытуу менен алек болуп, биз менен бирге таш "издешип" жүрдү. Ошондой эле анын кошуналары Мусаев Төлөн менен Нышанбаев Калык де-

бам,- деди жылмайып.

- Азамат! - деп койду профессор, изилдеп аткан таштан башын көтөрбөй. Илимий даражанын туу чокусу болгон докторлук диссертациясын эбак жактап, Улуттук илимдер академиясынын мүчө-корреспонденттигине жеткен соң жылуу-жумшак борбор калаада ректорлук ишин аткарып жай жатуу Аблабек Асанканов үчүн негедир канагат бербегендей. Себеби, жыл сайын ар кандай экспедицияларды уюштуруп, анын окумуштуулук натурасы жай турмушка багынбачудай. Былтыр эле тээ Хакасия, Тува, Алтайга экспедиция уюштуруп, ошол жактагы белгилүү окумуштуулар В.Я.Бутанаев, Ю.С.Худяковдор менен бирдикте хакас, тувин, алтайлык туугандардын кыргыз насилине байланыштарын жеринде изилдеп, экспедициянын жыйынтыгы боюнча Кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн 2200 жылдыгына карата атайын китеп чыгаргын эле. Мына, эми минтип, Өзгөн районундагы дагы бир, мурда белгисиз болуп келген таш эстеликтерин изилдегени экспедиция жетектеп келип олтурат. Экспедициянын төрт күнүндө профессор А. Асанканов менен жакындан таанышып, илимпоздун турмушка, кыргыз тарыхына, элибиздин бүгүнкү жашоосуна жана эртеңине болгон көз карашын баамдадым.

Тарыхын аздектеп билбеген улуттун келечеги чектелүү,- дейт А. Асанканов. Андыктан, окумуштуунун издемчил психологиясы жай албастан тарыхыбыздагы ак тактарды толуктоо үчүн бар аракетин жумшап, бул ишке белсенип киришкендигинин төркүнүнөн маалымат берип турду. Профессор ар бир петроглиф чегилген ташты өз алдынча сүрөткө тартып, ал гана тургай асисстенттеринин ар бир таштагы сүрөттү клиенка бетине түшүрүүлөрүн талап кылып жатты. Аскадан аскага өтүп, айрым кыркалекей кеткен аскаларды бойлоп беш жүз метрдей ылдый түшүп, кайрадан өйдө карай жөө чыгуу оңой-олтоң иш эмес экен. Эртең мененки саат жетиде чыктык эле, сааттын жебеси кантип экиге келип калганын да байкабай калыпбыз. Анын үстүнө

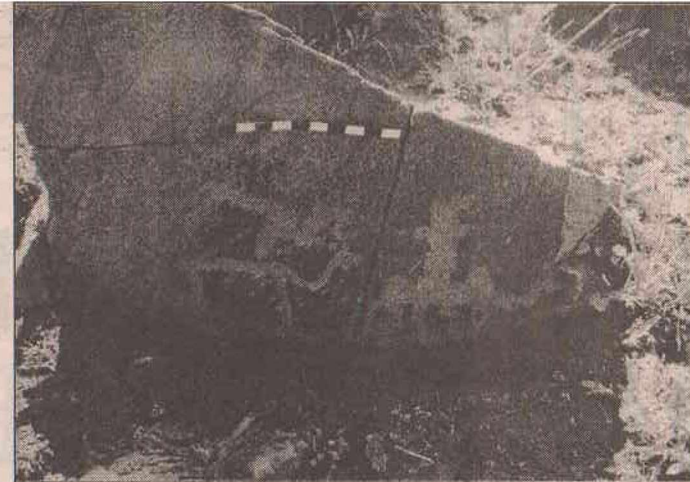

нүндагы Суук дөбөдө жайгашкан таш эстеликтери буга чейин окумуштуулардын көңүл чордонуна алынган эмес эле. Белгилүү орус совет окумуштуулары тургай жергиликтүү кыргыз окумуштууларынын да биринчи ирет экспедиция уюштуруп келиши мында. Бул жерде Саймалуу Таш галереясынан кем эмес - саны жагынан да, сүрөттөрдүн ыкмаларынын бирдейлиги жагынан да, анан калса, биздин доорго чейинки 2000-3000 жылдар аралыгында коло доорунда чегилгендигин күбөлөндүргөн окшоштуктарын алганда да белгилүү бир кенч жатканына терең ынандым. Үч күн ичинде миңден ашык петроглифтерди жолуктурдук. Байыркы коло доорундагы адамдардын олтуруп алып таш бетин чиймелеп жатканын көз алдыма тартып, ошол байыркы адам ушул сүрөттү таш бетине түшүрүп атып эмнени ойлоду болду экен деген суроо мени түйшөлттү.

- Азыр байыркы адам ушул жерде пайда боло калса, эмнени ойлоп, эмне себептен ушул сүрөттү тартыңыз деп сураар элем, - дедим, профессорго кайрылып.

- Мен да ушуну ойлоп жаттым эле, - деди жылмайып Аблабек Асанканов. - Билесизби, дайыма экспедицияларга чыкканда, таш бетиндеги сүрөттү же бир тамганы кезиктиргенде ушундай ой келет мага да. Атаганат, убакыт мерчеминде саякаттай ала турган аппарат болсо кана? - деп улутунуп койду ал жай гана.

- Эмне үчүн таш бетине жазышкан? Анын үстүнө Саймалуу Ташта деле, Үрмаралда деле,

лаасында жайылган чакан дасторкондун жээгине олтурган экспедиция мүчөлөрүн шыкылдатып сүрөткө тартып кирди.

- Кеңеш агай, дасторконго олтурсаңыз, сизди да тартып алайын,- деп Сүйүнбай обочороокто жайкалган сарымсак үстүндө керилип жата калган Кеңеш Малтаевди чакыра карады. Баарыбыздын көңүлүбүз ага бурулду.

Малтаев Кеңешбек Жумабаевич. Бул адам Ош мамлекеттик униве[illegible]нин доценти болуу менен бирдикте Улуттук илимдер академиясынын Түштүк бөлүмүндө тарых жана археология тармагын дагы жетектейт. Ал гана тургай Ош гуманитардык педагогикалык институтунда да кафедра башчылыгын аркалайт. Бир кездеги кырсыктын айынан жаракат алып, буттары жакшы ийкемге келбей калганына карабастан, биз менен бирге күнүнө ат үстүндө жети-сегиз сааттан жүрүүгө кайыл болуп, дениннин ооруганын билгизбөөгө аракеттенип, мурда өзү катышкан бир катар экспедициялар туурасында жолдо ката айтып берди. Кеңешбек Жумабаевичтин тарыхка болгон аздек мамилесин, таш бетине чегилген петроглифтерге кызыгуусун билип алган айрым кыянатчыл адамдарга көп ирет алдангандыгын жашырбастан айтып берди. Бул адамдын иш дегенде ичкен ашын жерге койгон, чыныгы патриот экендигине аябай ынандым. Деңиз деңгээлинен 3600 метр бийиктикте таш бетинде жайгашкан петроглифтердин бирин көргөндө Кеңеш Малтаевдин ушунчалык сүйүнгөнүнө, жаратканга жалбарып: "ушундай күндү көргөзгөнүңө миң мертебе ыраазымын, айланайын Кудай, эми арманым жок" деп моло ташты кайра-кайра сылагылаганын көргөндө орус телеканалындагы "Жди меня" көрсөтүүсүндөгү 40-50 жыл көрүшпөй жүрүп көрүшкөн бир туугандардын учурашуу учуру элестеп кетти. Окумуштуунун илим үчүн ушундай жан алекеттенгенин тоо арасында чогуу жүрүп көрбөгөн болсом "ташка сыйынган адам экен" деген тыянак чыгараар элем деп ойлоп койдум ушул учурда.

Кеңешбек агай акырын жылып келип биздин жаныбызга олтурду. Термостогу чай ысык бойдон экен. Кечиндеги союлган козунун бышкан этин жапайы өскөн сарымсак менен кошо батыратып жеп, курсактарды тойгузган соң Аблабек Асанканов, Сүйүнбай Толубаев, экспедициянын врачы Советбек Молдалиев

төртөөбүз аттарга минип муз шапке кийген бийиктикке карай жөнөп кеттик. Экспедициянын калган мүчөлөрү: ОшМУнун тарых факультетинин окутуучусу Нурабидин Маразыков, ОшМУнун тарых факультетинин студенттери Мыктыбек Кожогелдиев менен Акбар Жусупбеков жана Мамлекеттик "Ош - 3000" телерадиокомпаниясынын операторy Кылыч Улукбековдор Кеңеш Малтаевдин жетекчилиги алдында табылган петроглифтерди классификациялап, ар бирин номурлап, пленкага алууну улантып калышты.

Толубаев Сүйүнбай ОшМУнун тарых факультетинин окутуучусу, Кыргыз илимдер академиясынын түштүк бөлүмүнүн сектор башчысы болуп эмгектенип келет. Ушул Суук дөбөдө далай жолу мал айдаганын эскерип, мурда бул таштарга элес албаганын айтып баратты. Ушул жөнөкөй жигиттин тоо арасын койон жатагына

- Ай-и-ий, чынеле өзгөчө экен. Абыке, Сүйүнбай, мында келиңиздер.

Профессор Аблабек Асанканов фотоаппаратынын пленкасын алмаштырып шакылдатып тарта баштады.

-Демек, -деди ал, - Саймалуу Ташта да көл бар бу жердегидей. Анда да көлдүн айланасындагы таштарда сүрөттөр көп. Кызык...- ал ойлуу кийинки таштагы сүрөттү тартууга бастырды. Күн кечтеп баратты. Кайрадан жолго чыгып, жолдошторубуз күткөн "Байчечекей" жайлоосуна жол алдык.

Каш карайып калганда лагерге жеттик. Кечки тамакты жегенден кийин кайрадан жолго чыктык. Караңгыда алгач келген күндөгүдөй аттарыбыз бышкырып коюп, биринин артынан бири куйрук улай бизди алып баратты. Ар ки-

алып төбөдө дапдаана. Мына дагы жылдыз түштү. Нарыдан бир караан көрүндү. Карасам Профессор Асанканов турат асманды тиктеп. Ал да уктабаптыр, эмнегедир. Жигиттердин корулдаган коңуругу теребел тынчтыгын бузуп, түнкү бейкуттукта жашоо уланып жатканынан белги бергенсийт. Дагы жылдыз түштү. Ар бир жылдыздын түшкөнүн көргөндө

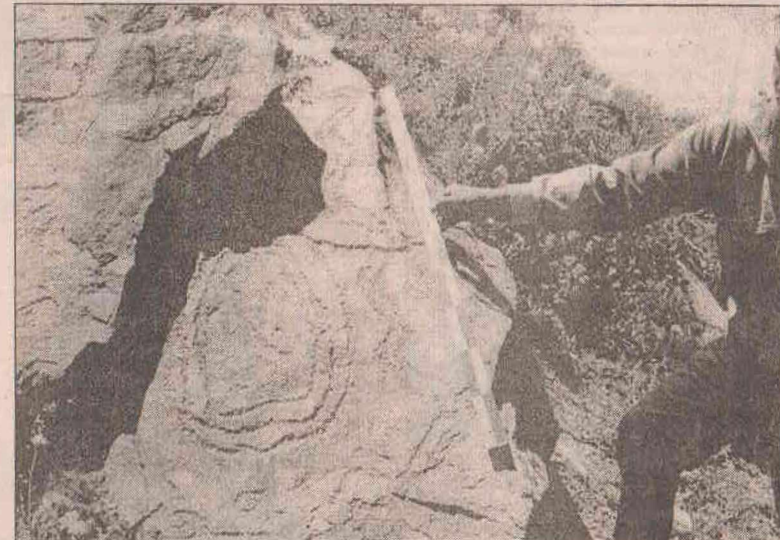

үккө жанашуу

аймалуу-Таш-2

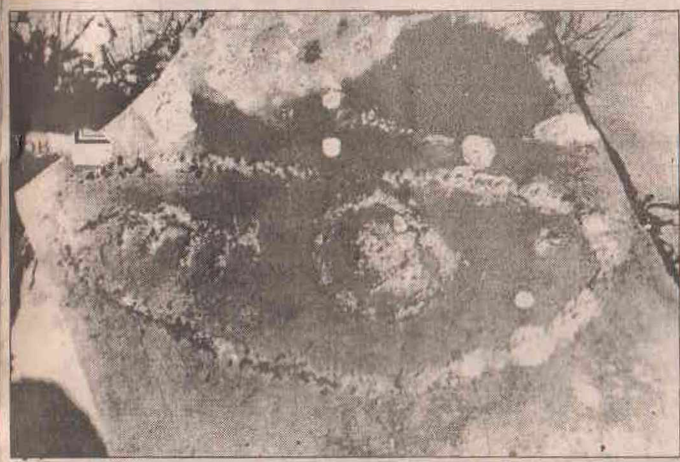

мибиз өз ичибизден экспедиция учурунда көргөн таштарды, келгенибиздин негизги максатына жеттикпи же жокпу, айтор ушуларды ойлонуп бараттык. 3500 метр бийиктитикте тоо кыры менен кыркалекей түшүп баратып, өзгөчө күн батып баратканда Алатообуздун кооздугуна кумарым канбай бараттым. Өмүрүн Тяньшань менен Гималай тоолоруна арнап, Индияда жашап өткөн орус сүрөтчүсү Николай Константинович Рөрихтин сүрөттөрү эсиме түштү. Анын боекторуна мурда түшүнчү эмесмин. Кантип эле ушундай тоолор болсун деп ойлочумун. Бийик тоонун кырка жону менен ат үстүндө баратып айланага көз

жакшылыкты тилек кылуу керек эмеспи. Улам жылдыз түшкөн сайын "элибизде тынчтык болсо экен, бакубат турмуш орноп, өлкөбүздүн экономикасы көтөрүлүп, жакырчылык сазынан тезирээк чыксак экен" деп жылдыздар тарай баштаганча түнкү тоодо басып жүрдүм.

Эми экспедициядан кайтып келатып да асмандан ылдый кулаган жылдыздар менен кошо тилек тилеп келаттым. Суук дөбө таш галерейсы улам алыстап, жакага жакындай баштады. Байыркы коло доорундагы адамдар бизден акылдуу болсо керек. Таш бетиндеги жазуу эч убакта эскирбесин, миңдеген жылдар бою сакталып калаарын алар билишсе керек. Таш бетинде чегилген петроглифтер аркылуу алар бизге - миңдеген муундарга өздөрүнүн доору, жашоо шарты, ой жүгүртүүсүнөн сабак калтырышыптыр. Тоонун эң бийик жерине чыгып алып сүрөт тартуу менен ошол ба-

малаган. Андай болгондо 5000 жылда 5 эле пайгамбардын өмүрү батып калып атпайбы. Дагы бир кызыктуу нерсе, биздин атактуу жердешибиз, XV кылымдын аягында XVI кылымдын башында жашап өткөн ойчул окумуштуу Сайпидин дамбылда Шах Аббас Аксыкенти жана анын уулу Нурмухаммед тарабынан жазылып калган "Тарыхтардын жыйнагы" (Маджму атут-таворих) китебинде Касиеттүү Курани Каримдин аяттарын алып жатып Жабраил алейсаламдан Мухаммед (САВ) -"Жашыңыз канчада?-деп сураганда ал: - Бир Нур бар. Мен ошол Нур менен кошо жаралгам. Ал Нур алгач Адам алейсаламга таандык эле. Ушул Нур отуз миң жылда бир келет Жер жүзүнө. Мен ушул Нурдун отуз миң жолу Жер бетине ырыскы төккөнүнө күбө болдум, -дегенинде Мухаммед пайгамбарыбыз: - Ал Нур менин Нурум,- дел жооп берген экен. Андыктан, замандашым, Кудай Таала жаратканда бери бир кыйла эле убакыт өткөнү тууралуу ой ушул бийик тоонун кырын кырдап келатканда эмнегедир мени түйшөлткөнүн баамдадым.

Ушул асман тиреген бийик тоолордун койнунда канчалаган керемет сырлар жатканына биз божомол жооруп баратабыз. Эмнеси болсо да, тоого келип таш бетиндеги сүрөттөрдү көрүү ме-

чейин билээрине ынандым. Ар бир кокту-колоттун атын атап, кандай атактуу адамдар өткөнүнөн кызыктуу маалымат берип келатты. Анын класс-ташы, таптакыр башка кесиптин, элге эң керектүү болгон кесиптин ээси, ушул экспедицияда даары-дармектерин даярдап ала келген врач Советбек мырза бийиктиктеги чөптөрдүн дарылык касиети күчтүү болоорунан кеп кылып, улам аттан түшө калып, ар түрлүү даары чөптөрдөн терип, улам артта калып калат. Себеби, Советтин терге[illegible]гөн чөптөрү жакадагы далай замандаштарыбыздын ажатын ачып, ооруусуна шыпаа болор деп ойлойм. Атына артынган куржунунун эки көзү тең ар түрдүү чөптөргө шыкалып, куржуну жол арбыган сайын берекеленди. Анын куржунунда алтын тамыр, кийик от, бозунаш, гүлгаакы жана башка дары чөптөр.

Биз Суук дөбөдөн ары эки сааттан ашыгыраак жүрдүк. Түбөлүк ак кар - көк жалтаңга жеттик. Көк жалтаң эрип, туптунук суу ылдый карай кулап агып жаткан экен. Ушул 4000 метр бийиктиктен төмөндө шаркырап аккан суунун башаты башталат тура. Бизден беш жүз метрдей араакта көл көрүндү. Көлдү жергиликтүү эл Кулун көлү дешет экен. Ал эми биз келген муздуу төрдү Камыр ата деп аташат.

- Бул көлгө эч ким түшпөйт, - деди Сүйүнбай. - Көлдүн өзүнчө бир сыры, касиети бар дешкенин уктум. Качандыр бир заманда кулундуу бээ суу ичкени келген экен мында. Ошо кулуну жүткүнүп сууга киргенде көл оп тартып кетиптир. Ошондон бери кайбир адамдардын айтымына караганда, таңында көлдөн бир кулундун кишенеген тулку суудан көтөрүлүп кайра кирип кетет экен дешет, - деп кимдир бирөөлөрдөн качандыр бир уккан аңызын баян кылды Сүйүнбай.

- Анда Камыр ата эмей эле Камбар ата болуп жүрбөсүн бул жердин аты?- деп Сүйүнбайга суроолуу карадым.

- Камбар ата десе туура болчудай экен,- деп профессор да менин оюма кошулду. Көлдүн фонунда сүрөткө түштүк да 4000 метр бийиктиктеги таштарды изилдей баштадык.

- Мына, караңыздарчы кандай коз сүрөт,- экспедициянын врачы Совет мырза бизди чакырды.

- Совет, сиз экөөбүз окумуштуу болбосок да илим үчүн кызмат кылып атканыбызды өзүбүз анча аңдабасак керек. Эми таш көрсөк эле сүрөт барбы деп үңүлчү болобузго, - мен тамашалай жанына бастырып келдим.

үстүндө баратып айланага көз

чаптырганга не жетсин, чиркин. Кызык, Рерих тоолордон эмне издеп жүрдү экен? Ооба, ал эң бир кооз пейзаждарды тарткан. Ооба, ал философиялык эзотерикалык мазмундагы ой толгоолор жыйнагын чыгарган. Түркүн түстүү сүрөттөрдү, терең мазмундуу ойлордун топтомун тоолор берсе керек ага. Ал бекеринен тоо кыдырбаса керек. Балким ал ушул бийиктиктөн кадимки Эр Төштүк баатыр түшүп чыккан жомоктогу Шамбаланы издебесин? Тапты болду бекен? Кызык, эмне үчүн таш бетиндеги сүрөттөрдү байыркы адамдар ылдый, айылдарга жакын жердеги таштарга тартышкан эмес? Адам баласы жетүүгө татаал болгон бийиктикке тартуу менен эмнени айткылары келген, байыркылар? Мына жылдыз кулады. Аман эсен жетсек экен! Дагы жылдыз кулады. Түндө негедир денем ысып, уктай албай койгонумду эстедим. Спальный мешоктун сыдырмасын чечип койсом деле болбой денем ысый берди. Палаткадан тышка чыктым. Асмандагы жылдыздар кол сунсаң жетчүдөй. Тигине Чоң Жетиген, мына Балык жылдызы, Тараза жылдызы. Баардык жылдыздарды, чексиз ааламды өз айланасына чимирген Алтын Казык жылдызы үрүл-бүрүл нурун чачып, жан-жаныбарларга багыт көрсөтүп турат. Спутник жылып барат жай баракат. Түнкүсүн спутниктерди айра таануу оңой. Анын жарыгы өчпөйт. Горизонталдуу жылганынан эле баамдаса болот. Самолет болсо жарыгын улам өчүрүп-жандырып асман мейкиндигин аралайт. Саманчынын Жолу миллиондогон жылдыздарды кучагына

не чыгып алып сүрөт тартуу менен ошол байыркы бабалар Кудайга жакын келишип Көк теңиринен өтүнүчтөрүн суранышса керек. Балким бул таш жазуулар (петроглифтер) коло доорунан (б.з.ч. 3000 ж.) да алда качан мурда жазылгандыр. Себеби Топон суу болгонун тарыхтан жакшы билебиз. Деңиз көтөрүлүп, Жер бетин суу каптаганда ушул улуу тоолордун башына чыга качышкандыр байыркы адамдар. Балким ошолор жазышкандыр 3500-4000 метр бийиктиктеги таш жазууларды. Топон суудан бери карай кеминде эле 800 000 - 850 000 жыл өттү дешип далилдешкен го белгилүү окумуштуулар. Атактуу Нострадамустун эсеби боюнча Адам атадан бери болгону 5000 эле жыл өттү деп келебиз. Бирок, ойго салган көп суроонун бири анда эмне үчүн Жер бетиндеги акыркы динозаврдын жоголгонуна 60 миллион жыл болду дешет тарыхчылар. Орустун окумуштуу офтольмологу, белгилүү саякатчы профессор Эрнест Мулдашевдин "Кудайдын шаарын издеп" (В ПОИСКАХ ГОРОДА БОГОВ) аттуу китебинде динозаврларды бизден мурдагы цивилизациялар учурунда жашаган адамдар клондошуп жасашкандыгы жазылат. Бул лемурийлер цивилизациясы учурунда болгон окуя дейли. Андан кийинки атланттар кадимки жомоктогу кентавр (башы адамдыкы, денеси болсо аттыкы), минотавр (денеси адамдыкы башы буканыкы) ж.д.у.с. жаныбарларды клондоштуруп жасашса керек. Бүгүнкү күндө айрым батыш өлкөлөрүндө адамды клондоштурууга каршы чоң-чоң чогулуш-жыйындардын өткөндүгүн маалымат булактарынан окуп калабыз. Ал тургай "Клон" аттуу телесериалды замандаштарыбыз күтүп көрүшкөнүнө күбөбүз. Адам баласы Кудурети күчтүү Кудайдын ишине кийлигишип кеткендиктен ар кандай алааматтарды жиберсе керек Жер бетине. Нострадамустун 5000 жыл деп эсептегенине анча ынанбаганым Касиеттүү Куран китебинде Адам ата 1000 (миң) жыл жашаган деп белгиленген эмеспи. Кийинки пайгамбарлар да 1000 жашка жакын жашашканын окуганбыз. Алсак Ибраим, Сулайман пайгамбарлардын жаштары 1000 ча-

нен бирге ар бирибиз жаратылыштын кооздугуна суктанып, көңүлдөрүбүз көтөрүлүп, ички аң-сезимдерибиз тазарып, Кудайдын жылдыздуу түнүндө экспедициябыз байсалдуу аяктап, кайтып келатабыз. Дагы жылдыз түштү. Биздин экспедиция мүчөлөрү тилектерин айтканга жетишсин дегендей жылдыздын куйругу узакка чейин созулуп келип өчтү. Ылайым жергебизде тынчтык болсун!

Экспедициянын керемет күчүн өзүмдүн бүткүл тулку боюм менен сезип келаттым. Мына, эмнеге адамдар тоого умтулушат! Айрымдар аңчылыкка чыкса, айрымдар бизге окшоп таш "издеп" чыгышат тура. Негизги натыйжа улуу Тоонун койнунда тазаруу, түбөлүктүү дөөлөттөргө жанашуу, турмуштун миң кырлуу түйшүктөрүн бир нече күнгө унутта калтырып таза энергиядан кубат алуу болуу керек.

Биздин жүрүшүбүз жолдуу болуп, мурда коомчулукка эгерим маалым болбой, көк муз, ак кар астында катылып жаткан тарыхый мааниси чоң бир кенчке туш болгонубузга кубанып, экспедиция мүчөлөрүбүз өз алдыбыздан тымып, ой мейкиндигинде сүзүп келаттык. Экспедиция жыйынтыгында, буюруса бир жакшы фильм жаратсам деп ойлоп койдум. Окумуштуулар да ар кандай талаш-тартыштарга дуушар болушаар. Бул Суук-Дөбө галереясынын алгач ачуучуларын көрө албагандар да чыгаар. Өздөрү ушул экспедицияга бара албай калган айрым замандаштарымдын ичи ачышып, бармагын тиштеп, бирок кийинки жылда сөзсүз бараарына план түзөөр. Эмнеси болсо да биздин топ бул таш эстеликтерди биринчи болуп сүрөткө тартып, видеопленкага түшүрүп жемиштүү келатабыз.

Экспедициядан кайтып келгенден бир нече убакыт өткөндөн кийин биз - экспедиция мүчөлөрү бир туугандардай бири бирибиз менен жылуу учурашып, проявкаланган сүрөттөрдөн бөлүшүп, ошол күндөрдү далай жолу жылуу эскербиз. "Саймалуу Таш - 2" деп ат коелу деп макулдаштык. Бул таш эстеликтер кыргыз жергесине улам жаңы туристерди тартып, экономикабыздын өнүгүшүнө өбөлгө түзөөр жайга айланса экен!

Темирбек ТОКТОГАЗИЕВ,
«Ош-3000» мамлекеттик телерадиокомпаниясынын Генералдык директору